

Det som hände i Ekéusutredningen, där Göran Wallen fick ansvar för frågor om ljudbanden visar enligt min mening hur han väljer de fakta som passar honom och bortser från sådana som inte gör det. Ett märkligt beteende av en oberoende expert som får i uppdrag av en statlig offentlig utredning att informera svenska folket om de rätta sakförhållandena. Om vad som sedan skedde i Ekéusutredningen har jag fått höra en del, främst genom Mathias Mossberg, men också vid mitt samtal med Tunander i somras och tidigare som hastigast och lite för mycket en passant för att referera till det här, vid ett lunchsamtal med andra forskare knutna till försvarshögskolan, som deltog i utredningens arbete. Jag vill här bara referera till vad Tunander skriver i "Spelet under ytan" s. 214

"I Ekéusutredningen fann vi i januari-februari 2001 att det tidigare utredningar hade skrivit om inspelade ubåtsljud från 1982 inte alls stämde. Därför beslöt vi om att granska ljudbanden. Vi utsåg FMV:s ljudexperter Rolf Andersson och Arne Åsklint, som tillsammans hade mer än 60 års erfarenhet av att lyssna på ubåtsljud. De hade sedan tidigt 1960-tal varit ansvariga för att göra samtliga svenska ubåtar mer tystgående. De hade registrerat varje litet skrammel, ljud från hydrauliska ventiler, knarrljud från roder och ljud från ubåtens orderhögtalare för att avhjälpa dess problem. De var de mest centrala experterna i landet, och deras professionella liv hade ägnats åt en sak: att lyssna på ubåt under vatten. De var båda villiga att hjälpa Ubåtsutredningen 2001 med en analys av banden. I april-maj 2001 togs denna del av utredningen över av amiral Göran Wallén, som då kom in som militär expert i utredningen. Åsklint blev, som sagt, bara kallad till en första avlyssning av banden, medan Andersson aldrig blev kallad vid tidpunkt då han hade möjlighet att delta. Någon analys av ljuden på banden gjordes aldrig. Trots det skrev Wallén en hemligstämplad rapport, där han hävdade att det endast fanns en sekvens på dessa band som innehöll ubåtsljud: 3:47-minutersekvensen. Detta var som sagt bara en upprepning av vad tidigare utredningar hade hävdad. Frågan om vad som fanns på bandet efter klockan 18:00 den 12 oktober utreddes aldrig. Det material som Wallén hade till sitt förfogande var skrivet av Peter Gnipping, chef för marinens ljudanalys MUSAC (Marinens Ubåtskyddsanalyscentral). Gnipping skriver för utredningen efter en första avlyssning 'att de av Åsklint rapporterade roder- och hydraulikljuden har ej kunnat verifieras på något av banden', d.v.s. när Gnipping och Åsklint lyssnade på delar av banden för utredningen fann man inte de ljud, inte den inspelning, som Åsklint hade lyssnat på 1982. M.a.o. de inspelade ljud som hade legat till grund för klassificeringen 'säker ubåt' hade ännu inte identifierats. Men Wallén bortsåg från detta i sin analys."

Tunander skriver i [Forum Navale Nr 66, Sjöhistoriska samfundet 2010 s. 53-55.](#) (Har fått papperskopior från Tunander tidigare och nu bett honom sända mig dokumenten till min dator, vilket han gjort) vet inte om dessa går att få över internet annars.

"Vid 18-tiden den 12 oktober 1982 gjorde sonaroperatören på Mälsten, Anders Karlsson, en längre bandinspelning av vad han menade var en säker ubåt. Vi finner hans kommentarer i realtid på bandets talkanal och i krigsdagboken.^[1] Klockan 18:00 rapporterar han till krigsdagboken: "bedöms som ubåt. Fart 1-2 knop". Försvarsstabens krigsdagbok skriver "klassificerad ubåt", d.v.s. Karlsson har klassificerat den som en "säker ubåt". Ca 18:20 rapporterar han om bandbyte och "fortsatt inspelning av ubåt". "Ubåtsljudmaximum har legat på 80 Hz", säger han.^[2] Vilket betyder att toppfrekvensen har legat i "tersbandet" 80 Hz (mellan 63-100 Hz). I ett dokument från samma kväll sägs att den förhöjda frekvensen har omfattat hela området 80-120 Hz. Det är ett lågfrekvent buller som är typiskt för en ubåt som har spelats in på mycket nära håll. I dokumentet sägs att ubåten är klassificerad som säker

---

^[1] Protokoll för talkanalerna för bandinspelningarna (FOA band 0-11) vid Mälsten mellan 11-28 oktober (signerat Chef MUSAC Peter Gnipping, juni 2001 för ambassadör Rolf Ekéus ubåtsutredning), *Ekéusutredningens arkiv* (174:4), Riksarkivet, Stockholm; CÖRIBO (Chefen Örlogsbas Ost, Christer Kierkegaard) Krigsdagbok 27 september – 15 oktober 1982.

^[2] Protokoll för talkanalerna; Ibid.

ubåt, den har lågt varvtal (30-40 varv per minut), stor propeller, vilket tyder på att den kommer från ett västligt land.^[3]

Denna händelse skapade våldsamt aktivitet i försvarsledningen, därför att en inspelning av en främmande ubåt skulle kunna göra det möjligt att identifiera inkräktaren. Enligt överbefälhavare Lennart Ljungs dagbok har försvarsstabschefen Stefenson möten på kvällen hemma hos marinchefen Rudberg och hemma hos överbefälhavare Ljung, där de diskuterar inspelningen. Saken anses tillräckligt allvarlig för att Ljung och Stefenson tillsammans åker tillbaka till försvarsstaben på kvällen. Ljung åker hem klockan 23:00.^[4] Karlsson beskrevs som en av de bästa ljudkillarna som Sverige hade, och han demonstrerade inspelade band på FOA den 14 oktober. Också i det dokument som redogör för detta möte sägs att toppfrekvensen ligger i området ”runt 80 Hz”.^[5] Det märkliga är att ett par dagar senare finner FOA inte denna halvtimmelånga inspelning på bandet. I en rapport från den 20 oktober står det att ”annonserad ökning av 80 Hz har ej verifierats”.^[6] Det som dagarna innan beskrevs som det dominerande ljudet på bandet är nu till synes borta. På den del av bandet som följer efter klockan 18:00 finns bara havsbrus och liknande. Hur ska man förklara detta? ”Lyckligtvis” finner FOA en 3:47 minuter lång inspelning av ett högvarvigt propellerljud (ca 190 varv per minut), som ligger tidigare på bandet^[7] (en inspelning som sonaroperatören för övrigt inte vet var den kommer ifrån). Inspelningen ligger efter den inspelning som avslutades klockan 10:00 på morgonen och omedelbart före en inspelning av ett ”kvittrande ljud”, som enligt krigsdagboken börjar klockan 16:30.^[8] Denna knappt fyra minuter långa sekvens beskrivs av den marina analysgruppen, 1983 års Ubåtsskyddskommission och 1995 års Ubåtskommission som inspelningen av säker ubåt vid 18-tiden den 12 oktober 1982,^[9] vilket inte är korrekt. Denna 3:47-minutersinspelning användes för att underbygga den svenska protestnoten mot Moskva 1983. Inspelningen analyserades av FOA och blev under tidigt 1990-talet till det avgörande ”beviset för en sovjetisk kränkning av svenskt vatten”. Ljudet antogs härröra från en tvåaxlad ubåt med relativt små propellrar. De svenska representanterna i Moskvosamtalen 1993-94 antog att detta pekade på en sovjetisk ubåt.^[10]

2007-2008, efter TV-programmet *Uppdrag granskning* hade visat att det inte fanns täckning för denna slutsats, tvingades FOI:s (tidigare FOA) göra en förnyad analys. Resultatet presenterades i maj 2008. Ljudet antas nu härröra från ett enaxlat ytfartyg med en trebladig propeller (taxibåten *Amalia*).^[11] Är inte detta märkligt? I synnerhet som de svenska specialisterna på ubåtsljud Arne Åsklint och Rolf Andersson i samarbete med *Uppdrag*

---

^[3] Marinens Analysgrupp (MAna): Rapport från Hårsfjärdsincidenten 27 september – 15 oktober 1982, bilaga 61.

^[4] Lennart Ljungs Dagbok (1978-1986), för den 12 oktober 1982, Krigsarkivet, Stockholm.

^[5] Marinens Analysgrupp (MAna): Rapport från Hårsfjärdsincidenten, bilaga 38 (bilagan signerad Ebbe Sylvéin inkluderar en intervju med sonaroperatören Anders Karlsson vid Mälsten).

^[6] MAna: Rapport från Hårsfjärdsincidenten (bilaga 38, underbilaga 2). FOA:s rapport om bandinspelningar vid Mälsten: Analysresultat sammanfattning, den 20 oktober 1982 (Bengt Granaths rapport om bandinspelningar vid Mälsten 11-14 oktober).

^[7] Ibid.

^[8] Se protokoll från bandinspelning samt bandinspelning (Band 1); CMS krigsdagbok för oktober 1982, Chef för minspärrtropparna och Chef för Mälsten, överstelöjtnant Sven-Olof Kvimans krigsdagbok, den 12 oktober (privat arkiv).

^[9] MAna 1982 (12 oktober); SOU 1983:13. *Att möta ubåtshotet – Ubåtskränkningar och svensk säkerhetspolitik*. Betänkande av ubåtsskyddskommissionen (Stockholm: Försvarsdepartementet, 1983); SOU 1995:135.

Ubåtsfrågan 1981-1994 – Rapport från ubåtskommissionen (Stockholm: Försvarsdepartementet, 1995).

^[10] Slutrapport Ubåtssamtalen [med den ryska motparten] 1995, Emil Svensson (Ordförande), Januari 24, 1995; se även SOU 1995:135, s. 201-204.

^[11] Inspelade ubåtsljud kan vara ytfartyg, *Försvarsmakten*, 19 maj 2008 (se Erland Sangfelt och Gunnar Sundin, ”Resultat av analysuppdrag HKV 23 321:61522 MTRL ref 252:3301, FOI). Att det var frågan om en ”enaxlad farkost” med ”tre propellerblad” var faktiskt vad den ryska sidan hävdade i samband med de svensk-ryska samtalen 1993-94 (se Slutrapport ubåtssamtalen).

granskning våren 2008 fann den ursprungliga inspelningen av ubåtsljud på bandet (sonaroperatörens Anders Karlssons inspelning av säker ubåt efter klockan 18:00).^[12] Hur kan den ursprungliga inspelningen från den 12 oktober först försvinna, och sedan dyka upp igen 25 år senare? Och hur kan det komma sig att denna ursprungliga inspelning ersattes med en annan inspelning med okänt ursprung mindre än en vecka efter det att inspelningen gjordes? En inspelning som nu antas härröra från ett litet civilt ytfartyg?”

Tunander skriver också om det hela i *Forum Navale* Nr 66, Sjöhistoriska samfundet 2010 s. 95-97. Avsnittet är i polemik med Göran Wallén och visar enligt min mening hur partisk/ensidig Wallén var i sin expertroll inom Ekéusutredningen.

”Bandinspelningarna (från den 11-12 oktober) finns trots allt kvar. När vi i Ubåtsutredningen fann att vissa ting inte stämde när det gäller inspelningar av ubåtsljud vid Mälsten beslöt utredningen att göra en granskning. Vi utsåg FMV:s specialister på ubåtsljud Arne Åsklint och Rolf Andersson för att analysera banden. De har ägnat sitt liv åt att lyssna på ubåt för att göra de svenska ubåtarna mer tystgående. De har varit ansvariga för samtliga ubåtsklasser från 1960-talet och framåt, och de var några av Sveriges största specialister på ubåtsljud.^[i] Jag berättade senare för Göran Wallén, som kom in i utredningen april-maj 2001, att vi skulle göra en sådan granskning. Han sa då att det inte var någon prioriterad uppgift. Han fick emellertid bekräftat av utredningen att en sådan analys skulle göras, och han blev snart ansvarig för denna del av utredningen. Men Åsklint kallades bara till en avlyssning av banden, medan Andersson aldrig kallades vid tillfälle han hade möjlighet att delta. Wallén kom sedan att skriva en PM om bandinspelningarna som hävdade att de enda ubåtsljuden som fanns på banden var en 3:47-minuter lång sekvens av högvarvigt propellerljud,^[ii] som nu, enligt FOI och Försvarsmakten, sannolikt härrör från ett litet ytfartyg *Amalia*.^[iii] Wallén skriver nu i *Forum Navale*:

Den enda sonareffekt, som den samlade analysexpertisen bedömde härröra från en ubåt, var den 3 min 47 sek långa inspelningen. Att en något fantasifull sonaroperatör bedömt att också andra ljud kunde kopplas till främmande undervattensverksamhet (att det pågick reparationsarbeten medan ubåten låg på botten, etc) avfärdades vid analyserna 1982, liksom av MUSAC 2001.^[iv]

Men vilken ”samlade analysexpertis” är detta frågan om? Av de experter som sägs ha analyserat banden (enligt FOA:s rapport från 20 oktober 1982)^[v] sa Bertil Johnsson till Ubåtsutredningen 2001 att han inte längre mindes något, medan de övriga två, sonaroperatören Anders Karlsson och FMV:s Arne Åsklint var övertygade om att det fanns ubåtsljud på banden, som inte begränsade sig till propellerljud. Wallén hänvisar till ett protokoll från den 19 oktober 2001, och framställer det som att Andersson, Karlsson och Åsklint sluter upp bakom Walléns version om att det inte skulle ha funnits några ubåtsljud på banden (förutom 3:47-minuterssekvensen). Det är fel. Och varför skulle samtliga dessa personer ha skrivit förord till min skrift *Spelet under ytan* om detta vore fallet. Arne Åsklint och Rolf Andersson har senare gjort en granskning av banden för Uppdrag granskning, som visar att det finns helt tydliga ljud från en ubåt: roderljud, slagljud, kavitationsljud och hydraulikljud.^[vi] Enligt Åsklint och Andersson innehåller banden propellerljud (d.v.s. inte 3:47-minuterssekvensen), som enligt dem kommer från en ubåt. Inspektionen den 12 oktober innehåller en mängd slagljud och dunkar från mycket nära håll, metalliska ljud, hydrauliska ventiler som slår igen och ljud från ubåtsroder. Enligt dem rör sig en ubåt strax intill

^[12] ’Nyckeln till Hårsfjärden’, *Uppdrag granskning*, SVT1, 11 juni 2008.

hydrofonlinjen, och dessa ljud är mycket tydliga efter klockan 18:00, d.v.s. när sonaroperatören Anders Karlsson på Mälsten talade om inspelning av ”säker ubåt”.^[vii] Klockan 18:07 slår en ventil igen. Slaget kan avläsas i samtliga hydrofoner med en viss tidsskillnad beroende på ljudets hastighet, vilket gör att ubåtens position kan bestämmas till ca 50 meter utanför linjen mitt emellan hydrofonerna nr. 1 och 2. Det finns ett antal dunkar och slag som kan avläsas och tidsskillnaden till hydrofonerna ger oss ljudkällans position. Klockan 17:58 är den närmast hydrofon nr. 1. Tio minuter senare närmar den sig nr. 2 och ytterligare 7-8 minuter senare närmar den sig hydrofon nr. 3, och nu bara ca 30 meter från hydrofonen. Sedan hörs dunkar närmast nr. 3 och 4 för att 18:22 ligga närmast hydrofon nr. 5. Ubåten går rätt igenom hydrofonlinjen. Även om det kan finnas flera ljudkällor verkar det som att ubåten rör sig mycket långsamt, vilket också var sonaroperatörens uppfattning 1982. Och positionen vid ca 18:30 är för övrigt densamma som helikoptern angav 1982. Tidigare på bandet kan man höra hur en ubåt startar upp ett par gånger (6-8 sekunder) med kraftig kavitation, och mellan dessa tillfällen är det närmast tyst i 15 sekunder, men man kan höra ljud, som, enligt Åsklint och Andersson, låter som en orderhögtalare.^[viii] Jag kan inte ens höra att det är frågan om tal, men hela inspelningen låter som om man hade lagt ett stetoskop mot ubåtens skrov. Det är uppenbarligen en betydande mänsklig aktivitet med metalliska slag, roderljud, hydrauliska ventiler och dova dunkar, som om de kom inifrån stort stålskrov. Ljuden kommer bevisligen från ett antal positioner några tiotal meter från hydrofonerna, men när starka argument presenterats som visar att observationer av en ”säker ubåt” snarare pekar mot en västlig farkost ifrågasätter Wallén trovärdigheten i observationerna.”

---

^[i] Se förord till Tunander 2007, *Spelet under ytan – Teknisk bevisning i nationalitetsfrågan för ubåtsoperationen mot Sverige 1982*.

^[ii] Göran Wallén, 'Racal-bandens från Mälsten öden och äventyr m.m.' PM Ekéusutredningens arkiv (208:4), Riksarkivet, Stockholm (2001-09-03).

^[iii] Inspelade ubåtsljud kan vara ytfartyg, *Försvarsmakten*, 19 maj 2008. <http://www2.mil.se/sv/Nyheter/Nyheter-milse/Inspelat-ubatsljud-kan-vara-ytfartyg/>; Erland Sangfelt och Gunnar Sundin, 'Resultat av analysuppdrag HKV 23 321:61522 MTRL ref 252:3301, FOI.

http://www.foi.se/upload/Analysrapport_%20Ubatsljud08_R_2509.pdf

^[iv] Göran Wallén, 2010, "Replik till Ola Tunander", *Forum Navale*, nr 66, s.

^[v] MAna: Rapport från Hårsfjärdsincidenten (bilaga 38, underbilaga 2).

^[vi] 'Nyckeln till Hårsfjärden', Uppdrag granskning, *SVT1*, 11 juni 2008; Se särskilt min reviderade upplaga av *Spelet under ytan – Teknisk bevisning i nationalitetsfrågan för ubåtsoperationen mot Sverige 1982*, s. 214-222.

<http://www.prio.no/sptrans/1166172596/spelet%20under%20ytan%20.pdf>

^[vii] 'Nyckeln till Hårsfjärden', Uppdrag granskning, *SVT1*, 11 juni 2008.

^[viii] Se Tunander, *Spelet under ytan*, s. 218-222 (reviderad upplaga; texten inkluderar Åsklints anteckningar från bandinspelningen).